TOLUNAY, A., 1992., Neden Sosyal Ormancılık ve Nasıl Bir ORKÖY?, Orman Bakanlığı Dergisi, Eylül 1992, Yıl: 1, Sayı: 5, Ankara, Türkiye.

Neden sosyal ormancılık ve nasıl bir Orköy ?

Ahmet TOLUNAY
Batı Karadeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü
Bolu

1.Giriş

Ülkemizde, her yıl yaklaşık 20.000 hektar orman alanı, orman içi veya kenarında yaşayan insanlar tarafından, ekonomik gereksinmelerin karşılanması maksadıyla yok edilmektedir. Orman köylerinde yaşanılan ekonomik sıkıntılar, bu insanları bilinçsizce bu tür bir davranışa yöneltmektedir. Yıllardan beri Bakanlık veya Genel Müdürlük düzeyinde Türkiye, Ormanlarının yönetimi ve işletilmesi sorumluluğunu üstlenmiş olan ormancılık örgütü; ülke ormanlarıyla birlikte, 17.000 orman köyünde 10 milyon gibi bir nüfusla, yaşamlarını sürdürmek durumunda olan insanların, sosyo-ekonomik sorunlarınıda üstlenmek ve bu sorunların çözüm sorumluluğunuda yüklenmek zorunda kalmıştır.

Orman köylülerinin ekonomik gereksinmeler nedeniyle bilinçsizce yaptığı eylemler ve sonucu düşünülmeden yapılan davranışlarla Türkiye Ormanları günden güne azalmakta ve yok olmaktadır.

2. Sosyo - ekonomik kırsal ormancılık sorunlarının kaynağı

Temel ihtiyaçlardan başlayarak (barınma, beslenme vs.) lüks ihtiyaçlara kadar geniş bir yelpaze çizen sınırsız insan ihtiyaçlarının, kıt kaynaklarla karşılanması birey olarak kişilerin, devlet olarak her ekonomik yapının en başta gelen sorunudur. Eğer herhangi bir insan grubu veya toplum kesiti, en azından temel ihtiyaçları karşılayacak kaynaklara sahip değilse, çaresizlik içerisinde çevresinde bulabileceği ve ulaşabileceği kaynakları araştıracak, yasal olmayan bir kullanım sözkonusu olsa bile o kaynağı kullanım yolunu seçecektir. Bu yargı, orman içi veya kenarında, köy-kasaba şeklindeki yerleşim birimlerinde yaşayan insanlar içinde geçerlidir. Orman köylüsü geçimini, en azından temel ihtiyaçları karşılamak için; hayvanlarını ormanda otlatmak, yapacak ve yakacak odun ihtiyacını ormandan karşılamak, yeterli tarım arazisi yok ise açmacılık yaparak tarım arazisi temin etmek, ormanın sağladığı meyva ve yiyecekleri ormandan toplamak zorundadır. Orman köylülerinin ekonomik gereksinmeler nedeniyle bilinçsizce yaptığı bu eylemler ve sonucu düşünülmeden yapılan bu davranışlarla Türkiye Ormanları günden güne azalmakta ve yok olmaktadır. Türkiye Ormancılık Mevzuatının ilgili kanunları bu tür davranışları suç saymasına ve müeyyideler getirmesine rağmen, orman yıkımına bir türlü dur denilememektedir. Yürürlükteki kanunlar gereğince, orman idaresi mensupları; orman köylüsünün ormanları yıkıcı ve yok edici davranışlarını suç zaptı ile tespit ve tevsik ederek, adli makamlara vermek zorundadır. İşte bu noktada orman idaresi ile orman köylüsü karşı karşıya gelmekte, arada ise ormanlar ile orman alanları kalmaktadır. Sadece son on yıllık dönemde (1976-1985) yılda ortalama, 5336 adet ormanda hayvan otlatma, 2296 adet orman içi yerleşme, 8450 adet ormanda tarla açma, 18492 adet izinsiz kesme, 9121 adet taşıma ve 1195 adet orman yangını olayının saptanması sorunun boyutunu açıkça ortaya koymaktadır. (Özdönmez ve Arkadaşları, 1989, s.179)

3. Neden sosyal ormancılık ?

Bugün Dünya üzerindeki ülkelerin ormancılık politikalarına ve ormancılık özelliklerine bakıldığında birbirinden belirli özelliklerle ayrılabilecek or-

mancılık tipleri görülebilmektedir. Artık ormancılık; ülkelerin siyasal, sosyal ve ekonomik yapıları ile ele alınan ormancılık politikalarına göre nitelendirilip, şekillendirilebilmektedir. Buna göre Dünya Ormancılık Literatürüne; **Endüstriyel Ormancılık, Koruma Ormancılığı, Kent Ormancılığı ve Sosyal Ormancılık** gibi ormancılık tipleri kavramsal olarak girmiştir. (Özdönmez ve Arkadaşları 1989, s.45; Tolunay 1991a, 1991b, 1991c, 1991d)

Ormanların yayılış gösterdiği alanlar içerisinde, çeşitli kırsal uğraşı düzenleri ile yaşamlarını sürdürme çabasında olan insan kitlelerinin varlığı, sosyal ormancılığın temelini oluşturmaktadır.

Ormanların yayılış gösterdiği alanlar içerisinde, çeşitli kırsal uğraşı düzenleri ile yaşamlarını sürdürme çabasında olan insan kitlelerinin varlığı, sosyal ormancılığın temelini oluşturmaktadır. Orman içi veya kenarında bulunan insanlar, ekonomik gerekçelerle orman ve orman alanları ile karşılıklı ilişki içerisindedir. Bu ilişki, sosyo-ekonomik ormancılık sorunları nedeniyle olumlu bir yönde değildir. Ormancılık örgütü, ormanlar ile bu orman alanları içerisinde yaşayan orman köylüsü arasında sıkışmış durumdadır. İşte bu sıkışmayı önlemek ve orman alanları içerisinde yaşayan insan kitlelerinin sosyo-ekonomik sorunlarını çözmek için uygulanacak ormancılık şekli; SOSYAL ORMANCILIK olacaktır. **Sosyal Ormancılık: insan ile orman arasındaki sosyo-ekonomik sorunları çözmek için fikirler ve modeller üreten bir ormancılık anlayışı olup ilkeleri ve uygulamaları ormancılık politikalarında ve ormancılık çalışmalarında yer aldığında bir ormancılık tipi olarak ortaya çıkar.** (Tolunay, 1991b) Ormancılık politikalarını ve mevzuatlarını, sosyo-ekonomik sorunları ortadan kaldıracak şekilde düzenlemiş ve ormancılık uygulamalarını bu yöne kanalize etmiş ülkelerde, bu ormancılık tipine rastlamak mümkündür.

Sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarının var olduğu bir ülkeyi düşünelim. Böyle bir ülkede farklı şekillerde ele alınan ormancılık politikaları ve ormancılık uygulamalarına göre, orman idaresi ve orman köylüleri açısından dört ayrı sonuç elde edilebilir. Şekil 1'den de görüleceği üzere A,B ve D durumları orman idaresi ile orman köylüsünün ayrı ayrı veya beraber kaybettikleri durumlardır. C durumu ise hem orman idaresinin, hemde orman köylüsünün birlikte kazançlı çıktıkları durum olup, ülkenin ormancılık tipinin sosyal ormancılık olarak belirlenmesiyle ortaya çıkmıştır. (OHE, 1991, S.4)

Şekil 1'e göre ülkemiz; hem orman idaresinin, hemde orman köylüsünün birlikte kaybettikleri durum olan, B durumundadır. C durumu ise, her ikisininde kazançlı çıktığı durumdur. Ülkemiz or-

Şekil: 1 **Amaç Stratejileri: Verimli ve Sosyal Ormancılık** (OHE,1991)

A

Orman İdaresi Kaybetmektedir
Orman Köylüleri kazanmaktadır

- Verimli orman azalmaktadır
- Orman köylülerinin tarım alanları artmaktadır

C

Her ikisi de kazanmaktadır

- Orman idaresi köylülerin oduna olan ihtiyaçlarını kabul etmektedir (muhtemelen, köye yakın düşük verimli bir orman alanını köylülerin yararlanmasına tahsis etmektedir
- Buna karşılık, köylüler Orman İdaresinin koyduğu sınırlara uymayı kabul etmektedir
- Ormansızlaşma ve erozyon azalmaktadır
- Her iki taraf, birim alandan daha yüksek verim almaktadır

B

Her ikisi de kaybetmektedir

Ormansızlaşma (her yıl 20 000 hektar orman alanı kaybı) ve bunu takibeden erozyon ve havza tahribatı sonucu:

- Verimli ormancılıkta hasılalar düşmektedir
- Çiftçilerin tarımsal üretimleri azalmaktadır

MEVCUT DURUM

D

Orman İdaresi kazanmakta
Orman köylüleri kaybetmektedir

- Orman köylüleri orman dışına yerleştirilmekte
- Geniş orman alanları saf ormanlara dönüşmektedir, bu sahalar köylülere kapalıdır ve daha önemlisi ulaşımı güçtür

mancılığında da, orman idaresi ile orman köylünün, her ikisininde kazançlı çıktıkları bir konuma kavuşturulması zorunludur. Bunun gerçekleşebilmesi ise, sosyal ormancılık uygulamalarının yapılması ve yaygınlaştırılmasına bağlıdır.

4. Nasıl bir Orköy ?

Ormancılıkta sosyal yaklaşıma ilk defa 1950'li yıllarda ihtiyaç duyulmuş ve çıkarılan mevzuatlarla sosyo-ekonomik yönlü çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Uygulamaların tek elden köklü bir örgütle yapılma gereksinimi ORKÖY gibi bir teşkilatı ortaya çıkarmıştır. Verimli çalışmaları hiç bir zaman yadsınmayacak olan ORKÖY, 1980'li yıllara gelindiğinde önce küçültülmüş ve daha sonra ormancılık dışı bir kuruma verilmiştir. Sosyal yaklaşımlardan yoksun kalan ormancılık örgütü yeni arayışlar içerisine girmiştir. 1986 yılında **"Sosyal Ormancılık"** kavramının ortaya atılması ile birlikte, yine bu ad altında bazı çalışmalar yapılmıştır. **"Daha önce ORKÖY teşkilatının yaptığı çalışmalar ile Sosyal Ormancılık çalışmalarının karşılıklı ilişki düzeyleri ve birbirleriyle konumları nedir?"** şeklinde bir soru aklımıza gelebilir. Bu soruyu şu şekilde cevaplamak mümkündür: **"1970 yılında kurularak, yurt düzeyinde yaygın hizmet veren ve başarılı uygulamaları ile 1980'li yıllara gelen ORKÖY, dünyada ve Türkiye'de sosyal ormancılık uygulamalarının ilk örneklerinden birisidir. Belki çalışmalar sosyal ormancılık adı altında yapılmadı. Fakat bugün; ORKÖY'ün hizmet ettiği süreç içerisinde yaptığı tüm uygulamaları, sosyal ormancılık olarak nitelendirmek gerekmektedir"** (Tolunay, 1992, s.19).

Öteyandan, ORKÖY'ün faaliyet gösterdiği dönemde, uygulama açısından bazı eksiklikleride vardır. ORKÖY'ün ele aldığı ve uyguladığı projeler, orman ve orman alanları ile, doğrudan ilişkili projeler değildi. Çoğunlukla yeni kırsal uğraşı düzenlerini orman köylerine sokmaya yönelik projelerdi. Süt sığırcılığı ve besicilik kredileriyle çeşitli tesisler yapıldı. Ama, orman alanlarındaki hayvan otlatması bir türlü önlenemedi. Dam örtülüğü olarak köylülere malzeme verildi ama yapacak ve yakacak odun üretim ve tüketim dengesi kurulamadı. Süt sığırcılığı, aracılık, ev ve el sanatları ile

Şekil: 2 **ORKÖY Teşkilatının Sosyal Ormancılık Olarak Uygulayabileceği Kırsal Uğraşı Düzenleri ve Modelleri**

TARIMSAL UĞRAŞILAR

- Yem Bitkileri Yetiştirilmesi
- Yöresel Tarım Ürünlerinin Veriminin Artırılması
- Meyvacılık ve Bağcılık
- Agroforestry Üretim Sistemleri

HAYVANCILIK UĞRAŞILARI

- Koyunculuk
- Besi ve Süt İnekçiliği
- Besi ve Yumurta Tavukçuluğu
- Arıcılık
- Alabalık ve Sazan Yetiştiriciliği-Üretimi
- Endüstriyel Süt ve Süt Ürünleri Tesisleri

EV VE EL ZANAATLARI

- Marangozluk ve Doğramacılık
- Halıcılık
- Turistik ve Hediyelik Eşya Zanaatları
- Diğerleri

ORMANCILIK UĞRAŞILARI

- Kavakçılık
- Çevre Ağaçlandırmaları
- Mer'a Islah Çalışmaları
- Toplum Ormancılığı
- Ormancılık Çalışmaları İçin İşgücü Arz-Talep Dengesi Modeli
- Küçük Orman Ürünleri Sanayii
- Orman Yan Ürünleri Üretimi
- Agroforestry Üretim Sistemleri

ekonomik getiri sağlayan ürünler elde edilmesine rağmen, pazarlama mekanizması yeterince oluşturulamadı.

Türk Ormancılığındaki sosyal yaklaşımların gelişimine ve özellikle ORKÖY'e ait bu tespitleri yaptıktan sonra, sosyo-ekonomik sorunların çözümü için sosyal ormancılığın Türk Ormancılığında nasıl uygulanacağını açıklamaya çalışalım. Bilindiği gibi 1991 yılında Orman Bakanlığı'nın yeniden kurulmasından sonra, Bakanlığın ana hizmet birimleri içerisinde Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü (ORKÖY)'de yerini almıştır. ORKÖY, sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarının çözülmesi maksadıyla kurulmuş olup, ormancılık tiplerine göre yapacağı ormancılık şekli, sosyal ormancılıktır.

Daha önce hizmet ettiği dönemde orman ve ormancılıkla ilgili kırsal uğraşı düzenlerine çok az yer veren ORKÖY, yeni dönemde ormancılıkla doğrudan ilişkili kırsal uğraşı düzenlerine yer vermek ve zenginleştirmek zorundadır. ORKÖY'ün yeni dönemde sosyal ormancılık olarak uygulayabileceği bazı kırsal uğraşı düzenleri ve modelleri; mer'a ıslah çalışmaları, kavakçılık, çevre ağaçlandırmaları, toplum ormancılığı, agroforestry üretim sistemleri, işgücü arz-talep dengesi yakacak ve yapacak odun üretim ve tüketim dengesi gibi uygulamalar olabilir. ORKÖY'ün bünyesinde yer alacak Etüd-Plan ve Proje Heyetleri bu kırsal uğraşı düzenlerini ve modellerini ele alıp planlayabilmelidir. Klasik uğraşı düzenleri olan besi ve süt sığırcılığı, arıcılık, ev ve el sanatları gibi, daha önce tip projlerle uygulaması yapılan çalışmalar içerisine, yukarıda belirtilen kırsal uğraşı düzenleri ve modellerde yer aldığında, orman köylüsünün orman ve orman alanlarıyla uyumlu bir yaşantı içerisine girmesi sağlanabilecektir. Şekil 2' de ORKÖY'ün ele alacağı kırsal uğraşı düzenleri, toplu halde gösterilmiştir.

Sosyal Ormancılık uygulamaları yapacak olan

ORKÖY, insanları belirli amaç etrafında toplayıp, bu amaca doğru yöneltmek ve yaptığı çalışmalara orman köylüsününde katılımını sağlamak için, bazı halkla ilişkiler tedbirlerini alması ve halkla ilişkiler araçlarından yararlanması gerekmektedir. Hatta, sosyal ormancılık uygulamalarında halkla ilişkiler araçlarından yararlanılması kaçınılmazdır (Tolunay, 1991, s.12). Hatırlanacağı üzere, daha önce ORKÖY'ün il veya ilçe bazında düzenlediği kalkınma planlarının hazırlanma aşamasında, il veya ilçe kamu yöneticileri bir toplantı yapıyor ve yapılacak işler ile üstlenilmesi gerekli görevler bir protokolle belirleniyordu. Fakat bu toplantılara hiç bir orman köyü temsilcisi katılamıyor veya katılması sağlanmıyordu. Hizmet götürülecek insanların temsilcilerinin bulunmadığı bu kurullar ve yapılan toplantılar, orman köylülerinin istemlerinin belirlenmesini ve ortaya konmasını sağlayamaz. Sosyal ormancılık uygulamalarını yapacak olan ORKÖY, orman köylülerinin temsilcilerinede bu kurullarda yer ve görev vermelidir. Bunun için ORKÖY'ün en alt hizmet birimi olacak **"Proje Mühendislikleri"**nde, orman köylerinin her birinden muhtar yada kooperatif başkanlığı niteliğinde birer temsilci seçilerek **"Orman Köyleri Kurulu"**nu oluşturmak mümkündür. Bu kurul ve kurulun üyeleri, Proje Mühendislikleri ile koordineli çalışarak, orman köylerine götürülecek hizmetlerin etkin ve verimli olmasını sağlayabilir. Ayrıca dağınık yerleşime sahip orman köyleri için, her mahalleden bir temsilci seçilerek, köy içerisinde bir organizasyona gitmekde mümkündür. Eğer ORKÖY, bu şekilde halkla ilişkiler araçlarından yararlanılırsa, hedef kitlesi olan orman köylülerine çok rahat ulaşarak, yapacağı çalışmalara etkinlik ve ivme kazandırır.

5.Sonuç

1950'li yıllarda gündeme gelen ormancılıkta sosyal yaklaşım düşüncesi, kendini en yoğun bir şekilde 1970'li yıllarda göstermiş ve ORKÖY gibi bir teşkilatın oluşmasını sağlamıştır. 1980'li yıllara kadar hizmet veren ORKÖY, etkinliği azaltıldıktan sonra, ormancılık örgütü sosyal yaklaşımlardan yoksun kalmıştır. Sosyo-ekonomik ormancılık sorunları artmış ve bir çığ gibi büyüyerek teknik ormancılık çalışmalarını engeller hale gelmiştir. Günümüzde ise **"ORKÖY"**; Orman Bakanlığı ana hizmet birimleri içerisinde **"Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü"** olarak tekrar yerini almıştır. Sosyo-ekonomik ormancılık sorunlarının çözülmesi için kurulmuş olan **"ORKÖY"**; Türkiye'ye özgü sosyal ormancılık uygulamalarını yapacak şekilde örgütlendirilmeli, ayrıca parasal kaynaklar ve yönetsel konular açısından etkin ve işler hale getirilmelidir.

KAYNAKÇA

OHE, W. 1991, Socio-Economic Surveys as an Essential Source of Basic Information for Deciding on Social Forestry Activities in Forest Villages, Kırsal Kalkınma ve Halk Ormancılığı Semineri Tebliği, Ankara

ÖZDÖNMEZ, M. ve İSTANBULLU, T.1981, Ormancılık Politikası Ders Kitabı, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları İ.Ü. Yayın No: 2875, O.F. Yayın No: 305, İstanbul.

TOLUNAY, A. 1991 a, Ormancılıkta Refah Ekonomisi ve Sosyal Ormancılık, Fidan Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 38; Ankara

TOLUNAY, A. 1991 b, Sosyal Ormancılık Nedir? Araştırma Bülteni, Ormancılık Araştırma Enstitüsü, Sayı: 110 Ankara

TOLUNAY, A. 1991 c, Ormancılık Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye Ormancılık Politikaları Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 28, Sayı: 7, Ankara

TOLUNAY, A. 1991 d, Ormancılık Tipleri ve Sosyal Ormancılık Fidan Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 45, Ankara

TOLUNAY, A. 1991 e, Batı Karadeniz Bölgesinde Uygulanabilecek Sosyal Ormancılık Modelleri, Fidan Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 48, Ankara

TOLUNAY, A. 1992, Türk Ormancılığında Sosyal Yaklaşımlar ve Orköy ile Sosyal Ormancılığın Çeşitli Açılardan Analizi, Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl: 29, Sayı: 1, Ankara